

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ідеї модернізації дошкільної освіти спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку кожної дитини. Саме на це спрямований Базовий компонент дошкільної освіти.

Мова є джерелом різнобічних знань, засобом мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку посідають джерела художнього читання й розповідання дітям, зокрема усна народна творчість, що узагальнює багатовіковий людський досвід, є носієм і втіленням народної мудрості, народного світогляду, його ідеалів; в якій відбивається національна психологія, національна свідомість народу, його історія, філософія, мораль, правові закони, народна мудрість.

Питання підвищення ефективності процесу розвитку мовлення дітей дошкільного віку висвітлено у працях С. Гончаренко, Д. Ельконіна, С. Русової, Ф. Сохіної, Є. Тихеєвої, Л. Федоренко та ін.

Сучасні підходи до навчання мови й розвитку мовлення розкрили М. Вашуленко, Є. Соботович, О. Шахнарович та ін.

Окремі аспекти художньо-мовленнєвої діяльності в Україні висвітлено в працях Л. Артемової, О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Лещенко, О. Монке та ін.

Проблему художньо-мовленнєвої діяльності досліджували зарубіжні вчені: С. Чемортан, Л. Талер.

Мета статті – висвітлити погляди видатних класиків педагогічної думки щодо впливу усної народної творчості на розвиток художньо-мовленнєвої діяльності дошкільника.

Серед розмаїття видів діяльності, що супроводжують усе життя дитину, виокремлюють художньо-мовленнєву діяльність, у якій присутній художній образ залежно від мистецтва. Термін “художньо-мовленнєва діяльність” уперше з’явився у працях А. Богуш, Л. Панкратової, О. Ушакової, С. Чемортан після 70-х рр. ХХ ст.

Художньо-мовленнєва діяльність дітей є складовою як художньої, так і мовленнєвої діяльності. Художня діяльність об’єднує три важливі компоненти, пов’язані з літературним мистецтвом: сприймання, виразне читання й переказ та словесну творчість. Мовленнєва діяльність охоплює процеси сприймання повідомлень з метою подальшого спілкування, регулювання й контролю за власною діяльністю, власним мовленням. Відтак, художньо-мовленнєва діяльність дошкільника – це діяльність, що пов’язана зі сприйманням літературних творів, їхнім виконанням, відтворенням, яка супроводжується образним, виразним мовленням та словесною творчістю і спрямована на самореалізацію дитини в період її дошкільного дитинства [1; 2].

Джерелом розвитку художньої літератури є усна народна творчість, що бере витоки з народних традицій та своїми коренями сягає в давнє минуле. Усна народна творчість має свої, тільки їй притаманні певні особливості: усна народна форма творення, побутування, варіантність, традиційність, колективність, індивідуальність, імпровізаційність. Завдяки їй забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним, вона є скарбницею сталих народних звичаїв та стимулятором їх подальшого розвитку. За жанровою характеристикою усну народну творчість поділяють на прозовий, поетичний та ігровий фольклор. До прозового фольклору відносять художню (казки) і документальну (легенди, перекази, оповідки, народні оповідання) прозу. До поетичної народної творчості належать короткі влучні вислови: приказки, примовки, прислів'я, загадки, прикмети, скоромовки, пісні, заклички, мирилки, дражнилки тощо. До ігрового фольклору належать народні, хороводні драматичні ігри з текстом і діалогом. З усіх вищезгаданих скарбів усної народної творчості важливе місце в розвитку мовлення дітей належить казкам, прислів'ям, приказкам, загадкам, скоромовкам, потішкам, закличкам.

Зазначимо, що в працях відомих класиків педагогічної думки простежується питання використання усної народної творчості в роботі з дітьми. Так, Г. Сковорода вважав, що до рідної мови слід ставитись так, як до особистого життя. Він наголошував, що рідну мову треба шанувати, вивчати. Г. Сковорода засуджував верхівку суспільства, яка зневажливо ставилась до свого народу, його мови та звичаїв. Вірші, байки, пісні автора були пройняті духом українського народу. Ідеї та думки Г. Сковороди стосовно навчання дітей рідної мови є актуальними й у наш час [6].

Видатні українські письменники Т. Шевченко, М. Вовчок, Леся Українка високо цінували прислів'я та приказки, наводили їх у своїх творах, радили записувати та зберігати ці краплини народної мудрості для виховання майбутніх поколінь. Так, у педагогічному творі Т. Шевченка "Південноросійський буквар" було вміщено значну добірку українського фольклору [9].

О. Духнович, представник культурно-освітнього руху на Закарпатті, у своїх працях великого значення надає рідній мові. Усі його твори були написані тільки народною мовою. Деякі з них стали навіть народними піснями. Він відстоював думку про те, що мову в дітей доцільно розвивати на основі вивчення українського фольклору, який широко був представлений у створених О. Духновичем шкільних підручниках. Особливе місце фольклор посідає в абетках, книгах і календарях народного читання. Відомий учений наголошував на тому, що дитина, вивчаючи народні пісні, збагачує не тільки свій словниковий запас, а й пізнає "дух народу" [3].

Український майстер красного письменства, педагог-просвітитель, вчений, діяч освіти та культури І. Франко називав прислів'я та приказки багатим і важким скарбом у скарбівні нашої мови, її коштовними перлинами. Значну роль у розвитку мовлення дітей він також відводив байкам, які називав "старе народне добро" [8, с. 74]. Він вважав, що байки

виховують основні риси людської гідності: чесність, доброзичливість та щирість. І. Франко писав, що байки змушують дитину “прислухатися її таємної мови, чути себе близькими до неї...” [8, с. 74]. Серед жанрового розмаїття він особливо виділяв казку. На його думку, казка зачаровує дитину рідним словом, народними образами, красою української мови. Так, усім відома казка І. Франка “Коли ще звірі говорили”. Відомий педагог-просвітник звертав увагу на те, що саме через фольклор дитина вивчає народну словесність, опановує рідним словом. Казка є мудрим наставником, вона навчає дітей, виховує в них кращі риси характеру, допомагає оцінити добрі й погані вчинки людей, вчить співчувати добру або засуджувати зло. Мова казки чітка проста, лаконічна.

Відома українська громадська, культурно-освітницька діячка і педагог С. Русова вважала, що рідна мова – це величезний засіб загального розвитку дитини. На її думку, дитину завжди повинна оточувати усна народна творчість: казки, легенди, народні пісні, вірші народних поетів. Великого значення вона надавала казкам, які, за словами вченої, сприяли вихованню особливої любові до дорослих, оповідачів. С. Русова рекомендує самим вихователям зібрати народний фольклор і “розкласти по добах” [5]. Вона розглядає рідне слово як джерело неповторного та національного світобачення, як систему, в якій фіксуються особливості сприймання й відображення дійсності, зокрема її художньо-образного мислення. Саме тому провідне місце в розвитку мовлення дитини посідає фольклор. За С. Русовою, народний фольклор (казки, приказки, загадки, приказки, легенди) – усе це багатий матеріал, що утворить у серці дитини пошану до рідної мови, народної творчості. С. Русовою було розроблено методичні вказівки щодо організації художньо-мовленнєвої діяльності, які є актуальними й на сучасному етапі.

У педагогічній спадщині видатного педагога В. Сухомлинського є багато цінних методичних порад стосовно розвитку та навчання дітей рідної мови. Відомий учений вважав, що мова – це безцінне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру та традиції. Він влучними виразами підкреслював красу й особливість рідного слова, порівнюючи його з ароматом квітки. Великого значення вчений надавав народним прислів'ям, називаючи їх “педагогічними мініатюрами”. Чудодійним методом розвитку мови називає В. Сухомлинський казку, завдяки якій дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем.

Сучасні науковці (А. Богущ, Н. Лисенко, М. Стельмахович) також відводять значне місце використанню фольклору під час навчання дітей рідної мови. Так, М. Стельмахович уперше в сучасній етнопедагогіці виокремлює таку її галузь, як народна дидактика [7].

Відомий російський педагог-класик К. Ушинський підкреслював, що усна народна творчість має величезну силу в процесі розвитку мовлення дітей. Вчений сам написав для дітей і зібрав багато творів усної народної творчості. Він зазначав, що такі народні твори, як казки, приказки, прис-

лів'я, загадки, скоромовки, приваблюють дітей змістом і формою. Так, прислів'я вчений назвав "животворними проявами" рідного слова, а загадку – "картинним описом предмета", що розвиває розум, спостережливість, збагачує словник дітей. Кожна приказка, на його думку, містить у собі влучну думку й цим сприяє розумовому розвитку дитини. Мова, стверджував він, це найкраща характеристика народу. К. Ушинський наголошував на тому, що до рідного слова треба залучати дітей ще з раннього віку.

Послідовницею К. Ушинського в питаннях розвитку мови дітей дошкільного віку була Є. Водовозова. Вона радить, починаючи з раннього віку, використовувати з метою розвитку рідної мови загадки, прислів'я, казки, байки. Ці малі жанри народного фольклору викликають у дітей інтерес до народного слова, розвивають гостроту розуму, швидкість думки, красу соковитого народного слова.

Вищезгадана проблема хвилювала й відомого письменника М. Рильського. Він порівнював народне слово з діамантом, який потрібно доглядати та шліфувати. Влучно охарактеризував прислів'я та приказки М. Гоголь: "Струмені самородного джерела народної поезії пробиваються в прислів'ях наших, де видно незвичайну повноту народного розуму, який зумів зробити своїм знаряддям іронію, насмішку, дотепність, влучність живописного споглядання" [4, с. 3].

Доцільно згадати примовки та заклички, що розвивають мовленнєву активність дитини, збагачують її словник, тренують артикуляційний апарат, розвивають інтонаційні здібності дитини. Лічилкам властиві загадковість, яскравість, привабливий сюжет, саме тому діти люблять їх повторювати, тим самим удосконалюють власне мовлення.

Висновки. Отже, як ми бачимо, використання фольклору посідає провідне місце в процесі художньо-мовленнєвої діяльності дошкільника. Вивчення та промовляння фольклорних жанрів сприяє збагаченню й уточненню активного словника дитини, дотриманню літературних норм рідної мови, культури мовлення, засвоєнню граматичних, лексичних категорій мови, інтонаційних засобів виразності, оволодінню чіткою та правильною звуковимовою. Таким чином, усна народна творчість, зокрема дитячий фольклор, відзначається надзвичайно великим розвивальним потенціалом. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо в продовженні дослідження джерел художнього читання й розповідання дітям та їх впливу на художньо-мовленнєву діяльність дітей.

Література

1. Богущ А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А.М. Богущ, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Слово, 2006. – 304 с.
2. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : програма та метод. рекомендації / [уклад. А.М. Богущ]. – О. : Маяк, 1999. – 83 с.
3. Духнович О.В. Твори / О.В. Духнович. – Ужгород, 1993. – 254 с.

4. П'ять тисяч прислів'їв та приказок / [уклад.: Л. Вознюк]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 224 с.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. / С. Русова ; [за ред. Е.І. Коваленко ; упоряд., передм., прим. Е. І. Коваленко, І.М. Пінчук] – К. : Либідь, 1997. – Кн. 1. – 272 с.
6. Сковорода Г.С. Твори : в 2 т. / Г.С. Сковорода. – К. : Обереги, 2005. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 528 с.
7. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : Рад. шкл., 1985. – 312 с.
8. Франко І.Я. Зібр. Творів : в 50 т. / І.Я. Франко. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 20: Передмова до другого видання зб. казок “Коли ще звірі говорили”. – 574 с.
9. Шевченко Т.Г. Зібрання творів : в 6 т. / Т.Г. Шевченко ; [редкол. : М.Г. Жулинський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 5: Букварь южнорусский. – 496 с.

КВАС О., КЕМІНЬ В.

ДИТИНСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ СТУДІЙ НА ЗЛАМІ ХХ ТА ХХІ ст.

Дитинство протягом останнього часу є тією проблемою в суспільстві, яка викликає все більше зацікавлення та тривогу. Сучасні дослідники дитинства інтерпретують його здебільшого через традиційні академічні дискурси, що полягають у поділі дитинства між психологією, соціологією та антропологією і, таким чином, роблять його складовою таких конструктів, як процес розвитку, соціалізація й акультуризація. Міждисциплінарний підхід при дослідженні дитинства стосується інтегрованої методології вивчення проблем, пов'язаних із життям дітей та їх захистом, що, у свою чергу, формує сучасне трактування “дитини в контексті”. Ця візія дитинства дає змогу розглядати його як один з пріоритетів державної політики в багатьох країнах світу. Дослідження проблем дитинства в сучасних суспільних науках досить часто розглядається як напрям, який значною мірою полягає в традиційному теоретизуванні та визнанні великої кількості способів суспільного конструювання та реконструювання дитинства, залежно від часу й місця, віку та статі, етнічних і релігійних відмінностей тощо.

Цілком очевидно, що дітей і дитинство вже давно досліджують різні науки. Відповідно, відрізняються підходи до проведення досліджень щодо дітей та методи цих досліджень. Деякі науки (соціологія, культурознавство) розглядали дитинство як концепт, що потребує особливого підходу, тоді як інші (психологія, педагогіка) концентрувалися, швидше за все, на дитині та дитинстві [1].

Дослідницькі підходи стосовно вивчення історії дитинства (М. Кейлі, Д. Гітінс) суттєво різняться, але майже всі вони у своїй основі мають три основні категорії. Першу з них становлять дослідження, які вивчають матеріальні умови сім'ї в різні історичні періоди. Ці праці концентруються,